

FIGYELŐ

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

A ködös európai helyzet és gomolygásai: a spanyol veszedelem — a berlin-római tengely és Ausztria — az új locanói paktum ügye — a brit fegyverkezés, hatása a dominiumokra és Japánra, a brit presztízs emelkedése.

AZ EURÓPAI HELYZET a békeszerződések megkötése óta igen változatos képet mutatott, mindig többé-kevésbé bonyolult volt s több-kevesebb veszélyt rejtett magában. De talán sohasem volt oly mértékben áthatolhatatlan ködbe burkolt, mint most. Olyan ez a helyzet, mintha egy mozaikkép cseppfolyóssá válnék: egyetlen szín, egyetlen kocka sem marad a helyén, egyetlenegy sem tartja meg a körvonalait és amint szertefolyik, nem lehet tudni hová érkezik el, milyen keveredéseken megy keresztül. Mert nemcsak az egyes államok helyzetével és erő kifejtésével, különböző népi és nemzeti erők hatásával, gazdasági erőforrások és tényezők megütközésével kell számolnunk, hanem mindezeknek többféle vetületévé, amint azt hol a félelem öntudatlan, hol a politikai játék nagyon is tudatos energiái alakítják és befolyásolják. Mindezt tekintetbe venni, a zűrzavaros összképből lehetőleg kibonyolítani az eredeti erőtényezőket, ez lenne a feladata a krónikásnak: nem irigylésre méltó feladat. Hiszen még a mi saját helyzetünk is felismerhetetlenné válik a természetes és mesterséges ködgomolyagban: sokszor még az is majdnem elvesz a szemünk elől, hogy mi a történelmi egyetemes magyar érdek: annyi csoport, párt és szektárius érdek érvényesül és ferdíti el a nemzet nagy célkitűzéseit, a nemzet sorsának alapvető tényezőit, hogy talán már magyar ember is alig akad, aki nem mint párt, szekta, csoport, vallási vagy nemzeti kisebbség szemlélné a nemzet-egyetem legfontosabb problémáit, számítaná ki — csak a saját hasznát, keresné — csupán a saját érdekét. Nagy gyengeség ez, különösen gyengeség, ha tekintetbe vesszük, hogy nagyon sok európai állam van, amelynek a szervezetét nem gyengíti—legalább is nem ilyen mértékben— az atomizálódás.

Talán a gomolygó köd az egyik oka annak is, hogy a helyzet számunkra sokszor megtévesztő gyorsasággal változik és éppen az nem következik be, ami az előzményekből legvalószínűbbnek látszott. Kimagasló példa erre a spanyol polgárháború alakulása: amidőn a múlt hónap végén a benemavatók bizottságban képviselt hatalmak között létrejött a megegyezés az önkéntes toborzás és szállítás megakadályozására, amely február 21-én lépett életbe és ennek folyamányaképpen a benemavatók nemzetközi ellenőrzésének is kezdetét kellett volna vennie március 6-án éjjélkor, joggal lehetett volna azt hinni, hogy a spanyol polgárháború nyugodtabb korszakba jutott és, habár talán nem fejeződik is be hamarosan, mégis az elharapódzás akut veszélye elmúlnak látszott. A valóság ma egy hónappal később egészen mást mutat, anélkül hogy azt mérnök mondani: a mai kép kevésbé megtévesztő, mint az egy hónappal ezelőtti. Az tény, hogy az érdekelt államok kivétel nélkül, törvényerejű rendelettel vagy törvényes intézkedéssel, beszüntették az önkéntes toborzást és büntetőjogi szankciókat fűztek az intézkedés megszegéséhez. Ellenben az ellenőrzés életbeléptének a modalitásairól még ma is tárgyalnak s a jelek szerint még ma sem jutottak tovább annál, hogy a portugál és a szovjet orosz flottát kikapcsolják az ellenőrzésből, továbbá, hogy Portugáliában nem nemzetközi, hanem csupán angol-portugál komissziót állítottak fel, de sem az ellenőrző hivatal nem alakult még meg, sem a

végrehajtás módozatairól még megegyezés nem jött létre. Ellenben tovább folyik a kölcsönös gyanúsítás úgy a bizottságon belül, mint a sajtóban: a franciákat és az oroszokat azzal gyanúsítják, hogy a katalán-francia határon, amely valóban szinte ellenőrizhetetlen, a népfront kormány támogatása szinte fokozottan folyik tovább s ez az oka annak, hogy Franco nagyarányú offenzívája, amelynek célja lett volna Madrid végleges bekerítése, nem képes döntő sikert felmutatni. Kétségtelennek látszik, hogy mind a két oldalon idegen származású fegyverekkel kitűnően felfegyverzett teljes idegen hadosztályok harcolnak. Ha a látszatra még fenntartják is a spanyol fővezérletet, tulajdonképpen a vezérkari vezetés is, úgy látszik, teljesen idegen tábornoki kar kezében van mindkét oldalon. Malaga bevétele dacára és annak ellenére, hogy Madridtól északra és északkeletre Franco csapatai előrehaladtak, a hadi helyzet, látszat szerint, éppolyan messze van a döntéstől, mint a múlt év októberének végén. A csapatok reménytelenül egymásba akaszkodtak és Spanyolország sorsát sem a bennszülöttek, sem az ott verekedő idegenek eldönteni nem tudják.

Ha az angolok erősen elméleti elgondolását valóra lehetne váltani, azaz az ibériai félszigetet teljesen meg lehetne tisztítani az ott akár mint hadviselő, akár mint agitátor, akár mint politikai ügynök működő idegenektől és a döntést kizárólag a spanyol erőkre bízni, talán tényleg Spanyolország magárahagyása lenne a legjobb megoldás. (Bár még akkor is fennmaradna az a kérdés, hogy ha pl. a spanyol nép többsége ebben a „légüres térben“ egy kommunista köztársaság mellett dönt, vajjon a Földközi-tengerben és az európai civilizáció fenntartásában elsődlegesen érdekelt nagyhatalmak — és ezekhez számítanám Nagy-Britanniát is — elfogadhatnák-e a spanyol népnek ezt a döntését?) Sem Párizs — legalább is a mai párizsi kormány — sem Moszkva nem nézhetik tétlenül, hogy Spanyolországban fasiszta diktatúra vagy legalább is erősen jobboldali kormányzás verjen gyökeret, másrészt Olaszország és Németország abba semmi körülmények között nem egyezhetnek bele, hogy a pirenei félsziget bizonyos mértékű állandósággal szovjet diktatúrává alakuljon át. A harc tehát tovább folyik és az egymással szemben álló spanyol feleket állandóan új erőkkel támogatják a hozzájuk közelálló hatalmak. Ennek azonban az az aggasztó kihatása van, hogy, bár augusztustól mostanáig sikerült a spanyol kérdés körül és miatt kitöréssel fenyegető háború veszélyét elvágni, ezzel a kockázattal ma is, illetőleg ma ismét, számolni kell. Anglia helyzete a két fentemlített csoporttól különbözik. London nyilvánvalóan mind a két megoldást ellenzi. A klasszikus liberalizmus hazája lévén, elméletileg közelebb áll a valenciai köztársasági kormányhoz, amely még ma is fenntartotta — külső használatra — a népképviselői demokrácia jellegét, bár mindenki tudja, hogy részben kommunista és szindikalista, részben anarchista befolyás alatt áll. Az utóbbi évek folyamán, de különösen az abesszín háború befejezése, illetve a Rajnavidék megszállása óta rendkívül szorossá vált angol-francia viszony még azt is magával hozza, hogy a brit kormány politikai érdekből is inkább Valencia és Barcelona felé hajlik. Az ebből levonható végkonklúziót ellenben nyilván nem akarja London sem, csak az angolok évszázados történelmi tapasztalata azt súgja neki, hogy semmi sem valósul meg száz százalékig, tehát valószínűleg a népfront kormány győzelme sem jelenti a szovjet-diktatúra végleges megalapozását Hiszpaniában. Viszont ugyanez az axióma alkalmazható a másik oldalra is: Franco győzelme sem jelentené — ezek szerint — a fasiszta diktatúra végleges megalapozását s Olaszország és Németország befolyásának megdönthetlenségét. A londoni kormánynak a keze feltehetőleg benne van mind a két oldalon, csak elhatározó erővel nem lép közbe mindaddig, amíg ott a küzdelem folyik, hogy arbiterszerű döntő szavát fenn-

tarthassa akkorára, amikor a döntés megéri. Helyesen kalkulál-e Anglia, amikor régi bevett szokása szerint ezt a dilatórikus politikát folytatja Spanyolországban is, ezt természetesen eldönteni nem lehet, legfeljebb kétséget lehet aziránt kifejezni, hogy vajjon ma, a „befejezett tények“ korában, nem veszélyes politika-e megvárni ezeket a tényeket és az akcióval utánuk kullogni?

A SPANYOL HELYZET befejezetlensége azonban az egész európai politikára érezteti hatását és befolyását: a Dunavölgy problémája, a nyugati biztonsági paktum kérdése, Németország viszonya szomszédaihoz, még a pénzügyi stabilizáció és a gazdasági együttműködés kérdései is függvényei annak, ami Madrid vagy Almeria körül történik, ami ott eldőlt. A nagyhatalmak szankciós politikája az abesszín konfliktus kérdésében hozta létre a német-olasz megegyezést, az ú. n. Berlin-római tengelyt, a spanyol konfliktus pedig megszilárdította azt. Nem szenved semmi kétséget, hogy Róma és Berlin érdekei a spanyol kérdés elintézését illetően teljesen azonosak és hogy ez a probléma mind a két nagyhatalom számára — de különösen Olaszország szempontjából — életbevágó jelentőségű. Amíg ez el nem intéződik, Róma és Berlin igyekezni fognak minden olyan ponton, ahol a nézeteik eltérnek és érdekeik nem azonosak, de az összeütközést halogatni lehet, passzíven viselkedni, illetve olyan ideiglenes megoldásokat találni, amelyek hol az egyiknek, hol a másiknak az érdekeit respektálják és talán véglegesen nem rontanak el semmit. Ilyen megegyezés jött létre Berlin és Róma között az osztrák kérdésben s ennek a megegyezésnek az eredménye lett az 1936 július n-én kötött német-osztrák egyezmény. Ez természetesen kifelé azt a benyomást keltheti, mintha Olaszország hátat fordított volna a Dunavölgyének és fokozatosan elvesztené az érdeklődését a Dunavölgye problémái iránt, mintegy abból indulva ki, hogy Olaszország elsősorban mediterrán állam, amelynek világpolitikai érdeklődése nagy imperiális célok felé irányul, amilyenek pl. terjeszkedés Észak-Afrikában és hegemonia a Földközi-tengeren. Ez a látszat a legnaivabb politikai spekulációkat vetette fel: különösen az angol lapokban olvashattunk „megegyezésekről“, amelyeket állítólag legutóbbi római látogatása alkalmából Göring kötött volna Mussolinival és amelyek szerint a Dunavölgyét érdekszférákra osztották volna olyképpen, hogy pl. Csehszlovákia és Románia a német, Ausztria, Magyarország és Jugoszlávia az olasz érdekszférába kerültek volna! Mi, akik e spekulációk tárgyainak földrajzi középpontjában ülünk, az eseményeket tehát valamivel közelebről látjuk, megállapíthatjuk, hogy ez a szenzációs „kombináció“ igen gyenge alapokon nyugszik. Nem valószínű, hogy a német-olasz megegyezés ilyen mértékben tervszerű és minden pontra kiterjedő lenne. Valószínűnek látszik viszont, hogy a Dunamedencét illetően a két nagyhatalom között csupán modus vivendi jött létre, amelynek értelmében mindkettő tartózkodik attól, hogy a másiknak életbevágó érdekeit sértő akciót hajtson végre. Németország például most nem próbálja meg az Anschlusst erőszakkal megvalósítani. Mindez józan és okos lenne és a helyzet kényelmetlenné csak azért válik vagy válhatik, mert a spanyol kérdés megoldatlansága következtében ez az ideiglenesség állapota már túl soká tart. Nemzetek sorsát és országok egymáshoz való viszonyát nem könnyű jégre tenni és az érdekelt feleknek azt parancsolni, függesszék fel addig az életnyilvánítást, amíg én visszanyerem teljes akciószabadságomat és veletek tudok foglalkozni. Az olasz-német viszony alakulásáról szóló hírek és kombinációk s Németországnak Ausztriára nyugalmi helyzetben is erősen ható vonzóereje azt mutatják azonban, hogy a dunavölgyi kérdésben is érvényes az a tétel, hogy a tétlenség s a tartózkodás is tettek számít, amely befejezett tényeket teremthet akkor is, ha azt a tétlenül ülő egyáltalán nem óhajtja is. A német-osztrák

viszonyt valahogy szabályozni kell és ki kell építeni. Ezt a célt szolgálta volna Neurath külügyminiszter bécsi látogatása, amelynek eredménye egyelőre sovány: egy német-osztrák kulturális egyezmény előkészítése és egy osztrák miniszter — Neustädter-Stürmer — bukása. Sokak szerint Ausztriának ahhoz, hogy függetlenségét biztosítsa, nincs más megoldása, mint a restauráció. Biztos, hogy a Schuschnigg kormány legitimista alapon áll és azt vallja, hogy a dinasztia visszahívása Ausztriának olyan belügye, amelybe senkinek sincs joga beleszólni. Bevalljuk, egyrészt nehéz elhinni, hogy a restauráció ténye egymagában Ausztria számára valóban olyan erő- és hatalomgyarapodást jelentene, amely végérvényesen útját állhatná annak, hogy a Németbirodalom ha adminisztratív nem is, de politikailag és erkölcsileg hatalmába kerítse a szomszédos kis német államot. Másrészt elképzelhetetlennek látszik, hogy Ausztria kormánya, amely mindig bizonyosságot tett nagyfokú józanságáról, puccsszerűen restauráljon és a Habsburg-ház visszahívásával nem lekicsinylendő nemzetközi bonyodalmakat provokáljon. Az uralkodó visszahívása és Ausztriának monarchiává való átalakulása valóban belügye ennek az országnak, azonban az osztrák monarchia viszonya a szomszédokhoz már nem belügye Ausztriának, az osztrák trón stabilitása pedig függvénye ennek a viszonynak. Aziránt sem lehetett soha kétség, hogy Olaszország ma nem fog segédkezet nyújtani olyan megoldáshoz, amely sérthetné a vele intim baráti viszonyban levő Németbirodalom érdekeit. Az olasz hivatalos kommuniké, amely szerint a Habsburg-restauráció nem időszerű és veszedelmes, senkinek sem okozhat tehát meglepetést, aki az európai helyzet erőviszonyait ismeri, józanul bírálja és azokat nem szektárius szemmel, egy bizonyos érdek vagy elérendő cél szempontjából elferdítve látja.

Az osztrák politika természetes útja így az, hogy elsősorban Magyarországgal, amelynek érdekei oly nagy mértékben azonosak az övével, kiépítse azt a benső baráti viszonyt, amelynek írott és formális alapjai a római jegyzőkönyvek. Ez a viszony politikai és gazdasági: a politikai érdekközösség mindkét ország számára elsősorban függetlenségének a fenntartását jelenti, aminek legfőbb garánsa Olaszország; ezzel párhuzamosan pedig jelenti még a barátságos jó viszony kiépítését a többi nagyhatalmakhoz, anélkül azonban, hogy bármelyik olyan domináló szerephez jusson akár Bécsben, akár Budapesten, hogy ezt a függetlenséget illuzóriussá tehetné. Végül pedig jelenti közös erővel e jobb viszony kiépítését a többi dunai államhoz, amennyiben azok részéről tényleg és jóhiszeműen fennforog a szándék egy ilyen, esetleg áldozatokat is kívánó, jobb viszony kiépítésére. Gazdaságilag a római jegyzőkönyvek formailag szabadkezet adnak minden államnak további szorosabb kapcsolatok kiépítésére; ezeknek a szándékoknak a sikere pedig lényegében csak attól függ, mily mértékben van meg egyik vagy másik szomszédos dunai államban a jóakarát és az elhatározó képesség arra, hogy ma érvényben levő gazdasági politikájának megváltoztatásával nemcsak lehetővé, hanem akár Ausztria, akár a mi számunkra kívánatosná tudjon tenni egy szorosabb gazdasági kapcsolatot. Azt hiszem, nem tévedek alapvetően, ha Schuschnigg kancellár budapesti látogatásának és a látogatás után kiadott kommunikének ezt az interpretációt adom. Hogy az adott körülmények között Bécs és Budapest a három év előtt lefektetett, s oly sikeresnek bizonyult római politika jegyében ilymódon akarja kifejleszteni tevékenységét a fasiszta nagyhatalommal karöltve, az csak józannak és természetesnek látszik.

EURÓPA BÁRMELY SZEKTORÁRA menjünk át, a kiinduló pont nagy egyhangúsággal mindig a spanyol helyzet marad. A brit kormány a múlt év november 19-én jegyzéket intézett a locamói hatalmakhoz, amelyben

állásfoglalásra hívta fel őket — Rómát és Berlint — az új locarnói paktum megkötése tárgyában. Főként a spanyol feszültség miatt azonban ez a probléma sem mozdult helyéből. A Wilhelmstrasse és a Palazzo Chigi — a berlini és római külügyminisztériumok közkeletű címkei — hónapokon át nem mozdult és, már szinte udvariatlanul, nem felelt a brit kormány kérdéseire. A Németbirodalom és az Olaszbirodalom szoros együttműködését mutatja, hogy a két kormány most végre egyazon napon és azonos alapvonalú szöveggel felelt. Különösen a német válasz jelentékeny haladást mutat fel az eddig Hitler által elfoglalt állásponttal szemben. A birodalom nem kívánja többet Franciaországtól a nyugati biztonsági paktum előfeltételeként azt, hogy előbb a francia-szovjet és a francia-csehszlovák szerződések felbontásának. Berlin igen ügyes formulával ezeket fennállóknak tekinti, de viszont azt óhajtja, hogy az új Locarno keretében nem Franciaország, Belgium vagy Németország biztosítsák támadás ellen, hanem Nagy-Britannia és Olaszország garantálja Németország nyugati határain a békeállapotot: azaz bármily okból törjön ki háború Németország és nyugati szomszédai között, a két garáns nagyhatalom a háborút provokáló fél ellen forduljon. Annak eldöntése pedig, hogy ki a támadó fél, szintén a két garantáló nagyhatalom feladata legyen. A probléma tehát eltolódott, ami mindenesetre haladást jelent. Kétséges azonban, hogy ezzel egyszerűbbé és megoldhatóbbá vált-e a nyugati biztonsági paktum kérdése. Németország ki akarja küszöbölni a francia-csehszlovák szövetségi szerződésből és a francia-szovjet kölcsönös segélynyújtási egyezményből az automatizmust, Franciaország viszont ma aligha fogja magát arra nézve Olaszország döntésének alávetni, hogy vajjon ő tekintendő-etámadó félnek, ha háború törne ki az ő keleti szövetségesei és a Németbirodalom között és ő szövetségesei segítségére sietne. Komplikálja a kérdést Belgium helyzete, amely ki akar szabadulni a locarnói kölcsönös garanciából, mert éppen Franciaországnak bonyolult szövetségi rendszere következtében nem akarja, hogy Belgium, számára idegen érdekek védelmében, esetleg a francia hadsereg felvonulási területévé váljék — Szovjet-Oroszország védelmében. Ma ugyan Belgium még hajlandó a locarnói szerződés egyoldalú felmondása után vállalt obligókat betartani (múlt év márciusában Anglia, Franciaország és Belgium tudvalevőleg kölcsönös jegyzékváltással biztosították egymásnak a locarnói szerződés garanciáit annak dacára, hogy a szerződés német viszonylatban megszűntnek tekintendő), de minden erejének megfeszítésével szorgalmazza amaz új tétele elfogadását, amely szerint az ő semlegességét garantálnák szomszédai, anélkül hogy Belgium viszont garanciát vállalna Franciaországért vagy Németországért. Ez az új belga állásfoglalás természetesen megszünteti azt a lehetőséget, hogy a belga vezérkar a francia és angol vezérkarokkal együtt közös katonai tervet dolgozzon ki. Ez a kilátás Franciaországban nagy konstemációt kelt, mert kizárja azt, hogy Franciaország Belgium területét akár támadó, akár védekező háború esetén a belga hadsereggel egyetértően felhasználhassa. A belga kormányt erre az állásfoglalására pedig nemcsak az az ellenszenv vezeti, amely a francia kormányok túlságosan szovjetbarát politikájával szemben már a belga vezetőköröket is eltölti, hanem komoly belpolitikai tekintetek is: a rexista mozgalom egyik legerősebb agitációs eszköze az a jelszó, hogy meg kell szüntetni Belgium politikai függőségét Franciaországtól. A belga nép — mondják ezek az agitátorok — jelentékeny áldozatra hajlandó hadserege kiépítése érdekében, de nem azért, hogy Franciaországnak Belgium érdekeitől távoleső politikai céljait szolgálja s a francia szövetségi rendszer áldozatává legyen. Ilyen körülmények között egy új locarnói paktum hamaros megkötéséhez nem igen lehet vérmes reményeket fűzni.

A BRIT POLITIKA még mindig az etiópiai konfliktusból levont tanulságok feldolgozásának állapotában van. Az első számú tanulság, amelyet úgy a kormány, mint az egész angol közvélemény nagyon megszívlelt, az, hogy még egy nagy birodalomnak is erősnek és akcióképesnek kell lennie katonailag, ha politikáját — akár önző célokat követ, akár teljesen önzetlen legyen is az — érvényre akarja juttatni. Az óriási felfegyverkezési program, amelyet a nemzeti kormány a parlament elé beterjesztett s amelynek a végrehajtására 400 millió font sterling összegű kölcsönt vesz fel, ma a Brit-Birodalom politikáját teljes mértékben determinálja. Nagy-Britannia öt év alatt ennek a kölcsönnek a beszámításával másfél milliárd font sterlinget óhajt a három fegyvernem fenntartására és fejlesztésére költeni. Ez a legnagyobb összeg, amit valaha is valamely kormány békeidőben hadseregfejlesztésre fordított. Természetesen az összeg legnagyobb részét elsősorban a légi fegyvernemre és a haditengerészetre szándékoznak fordítani; szárazföldi hadsereg kiépítésére még nem gondolnak. A felfegyverzési politika és fegyverkezési programok egyik érdekes tünete az, hogy azok az államok, amelyek fegyverkeznek, azt állítják, hogy ezzel a békét akarják biztosítani, bél- és külföldi ellenfeleik pedig azt bizonyítják, hogy ezzel a háborút teszik elkerülhetetlenné. Valószínűleg mind a két tétel helyes, de az is kétségtelen, hogy valamely államnak a gyengesége, fegyverkezésének az elmaradt állapota a legnagyobb indítók és provokáció a megtámadatásra mások számára. Nagy-Britannia felfegyverzése, ha programját idejében be tudja fejezni, tényleg alkalmas lehet arra, hogy a békét biztosítsa, mert kilátástalanná teheti a háborút mindazok számára, akik abban a Britbirodalommal szembe kerülhetnének. Ugyan nem szabad elfelejteni, hogy a történelmi fejlődést nem a ráció, azaz a józanság vagy okosság dönti el, hanem olyan erők, amelyek felett az embernek, akár egyedeknek, akár tömegeknek, nagyon kevés ellenőrző hatalma van.

Hogy ki ellen irányul a brit felfegyverkezés, azt talán ma túlkorai lenne megállapítani. Ahhoz, hogy a brit közvélemény ilyen símán, majdnem ellenállás nélkül aláveti magát ennek a kényszerűségnek, kétségkívül döntő mértékben hozzájárul a németeknek régi kolóniáik visszaszerzésére irányuló mind hangosabbá váló követelése. Mert a Britbirodalom számára ezek után már nemcsak arról van szó, hogy Európa békéjét, azaz mások területi integritását védje meg, hanem arról, hogy saját állagát, a birodalom integritását megvédelmezze. Majdnem azt lehetne mondani, hogy így a Németbirodalom szívességéből szorosabbá lett a kapcsolat a domíniumok és az anyaország között, mert hiszen a volt német kolóniákban Ausztrália és Dél-Afrika is részesedett, tehát azok közös védelméről az anyaországgal együtt kell gondoskodnia. Mert ugyan ki gondolna ilyen körülmények között attól az anyaországtól való elszakadásra, amely szinte megerőltetés nélkül tud mesés összegeket áldozni a közös védelemre? Ez az oka annak, hogy nemcsak a szolidaritás érzése növekedett, hanem a májusra tervezett birodalmi konferencián már szó lesz egy közös birodalmi védelmi és koordinációs hivatal felállításáról. Másrészt úgy látszik Olaszország is magára vette a brit figyelmeztetést, mert kevéssel azután, hogy a nagy angol felfegyverkezési program nyilvánosságra került, a fasiszta nagytanács is bejelentette, hogy az Olaszbirodalom védelmére a legmesszebbmenő felfegyverkezési programot fogják végrehajtani.

A brit flottafejlesztési program természetesen reakciót vált ki a két tengerentúli nagy birodalomnál is. Rövidesen az Egyesült Államok is kénytelen lesz követni a brit felfegyverzési programot, bár Amerikának tengeri felfegyverzése már a múlt év óta olyan széles alapokon nyugszik, aminőket az angol építési terv még nem haladt túl. Japánnak azonban hamarosan

hozzá kellene simulnia a két másik távolkeleti nagyhatalom fegyverkezési programjához: ezt követeli is a hadsereg és a flotta vezérkara. A nehézségek azonban pénzügyi téren vannak: Japánnak nincsenek olyan pénzügyi forrásai, amelyek segítségével felvehesse a versenyt a pénzügyileg korlátlan lehetőségekkel bíró két angolszász birodalommal. A legújabb kormányváltás után leadott kormánynyilatkozatok — az új külügyminiszter többször javított kijelentései — azt mutatják, hogy az intéző körök Japánban számot vetnek a számukra folyton nehezebbé váló helyzettel és igyekeznek a feszültséget úgy Kína, mint Anglia felé enyhíteni, illetve helyesebben erősen közeledni Angliához. Japán politikai köreinek ez az elgondolása abból indul ki, hogy Japán nem lehet egyszerre feszült viszonyban Kínával, Szovjet-Oroszországgal, az Egyesült Államokkal és Angliával, hanem igyekeznie kell ezek közül a hatalmak közül legalább egyet vagy kettőt közelebb hozni magához és megnyerni egy belátható időn belül valószínűvé váló konfliktus esetére. A felfegyverező és így akcióképes Anglia presztízse tehát mindenesetre ebben az irányban is növekedőben van. A Britbirodalom háború utáni békepolitikájának, pacifista elgondolásának egyik legjelentékenyebb protagonistája, az imént elhunyt Sir Austen Chamberlain, így éppen abban a pillanatban lép le a brit politika színteréről, amikor hazájának történelme új fázisba lép be és amikor a legutóbbi 18 év teljesen megbukott politikáját kénytelen ünnepélyesen eltemetni. Nagy-Britannia és vele a brit imperializmus mindenesetre nagy vitalitásról tesz tanúságot, amikor ilyen mértékben képes úgy lélektanilag, mint gyakorlatilag átszervezni egész politikáját és politikai gondolkodását.

OTTLIK GYÖRGY

MAGYAR KISEBBSÉG JUGOSZLÁVIÁBAN

A jugoszláviai magyar kisebbség általános helyzete és a jugoszláv-magyar közeledés. A Láthatár által rendezett jugoszláv irodalmi est Budapesten. Thököly Száva, mint a magyar-szerb közeledés első úttörője. Új alapítású délvédelmi magyar közművelődési egyesületek. Az újvidéki magyar kultúrkörök együttes munkaprogramja. A jugoszláviai magyarság népegészségügye. Dr. Kirilovics Demeter könyve: „A magyarok asszimilációs sikerei” címmel. A vajdasági magyar írók első magyarországi irodalmi körútja.

ESOROK ELEJÉN jólesik megállapítani, hogy a jugoszláviai magyar kisebbség általános helyzete utolsó beszámolóknk óta valamelyest ismét javult: újabb magyar közművelődési egyesületek alakulhattak, a már meglévők működése zavartalanul folyik, a műkedvelő színjátszás munkája elé pedig a hatóságok akadályt nem gördítenek és néhány, idegen tájakra áthelyezett magyar kisebbségi tanerő került vissza a Bácskába és a Bánátba, magyar tanosztályokban végzendő szolgálatra. Ami pedig a jugoszláviai magyarság sorsának további alakulására látszik befolyással lenni, Sztankovics miniszter zombori beszédében kijelentette, hogy a jugoszláv kormány a magyarság törvényen alapuló jogos kívánságának eleget akar tenni, ezért tehát a magyar vezetőférfiak memorandumát a magyar kisebbség panaszairól mielőbb elvárja.

Magában az a körülmény, hogy az 1918-at követő sorsfordulat óta most hangzanak el először gyűlölségtől mentes nyilatkozatok odaátrol, még nem elegendő ahhoz, hogy a két nép viszonyában rövidesen bekövetkező javulásról szólhassunk. Másrészt az sem elegendő, ha egyes magyarhoni

lapok több-kevesebb meggyőződésen alapuló cikkei magyar-jugoszláv barátságról hangzanak, mert ezek a cikkek — anélkül hogy jószándékukat bárki is elvitatná — mégis csak a napipolitika megnyilatkozásai.

Egy bizonyos, hogy a jugoszláviai magyar kisebbség irányában gyakorolt hivatalos politika fokmérője lehet a jugoszláv-magyar jóviszonynak. Így tehát a jugoszláviai félmillió magyar közlelbb hozhat és eltaszíthat bennünket; kapocs és híd lehet ez a maroknyi nép a Belgrád—Budapest közötti távolság megrövidítésére, de gát is egyben két olyan egymás ráutalt nép között, amelyek pedig a történelem folyamán nem először fognának kezét.

A Budapesten megjelenő Láthatár című kisebbségi folyóirat a múlt év decemberében jugoszláv irodalmi estet rendezett Budapesten, amelyen a délszláv írók néhány jelese szerepelt. Ez az esemény a jugoszláviai sajtóban bizonyos komoly visszhangra talált. A szabadkai Napló december 20-i számában dr. Ivies Alexa egy. tanár, a szabadkai jogakadémia prodékánja nyilatkozott, azt állítva, hogy a budapesti jugoszláv irodalmi est nagyban elősegítette a magyar és délszláv nép szellemi közeledését és „a délszláv nép őszintén kívánja, hogy minél szorosabbra fűzze kapcsolatait vitéz északi szomszédjával“. Más helyen így folytatja nyilatkozatát: „Alkalmam volt személyesen is meggyőződni arról, hogy Magyarországon a jugoszlávok, főleg a szerbek iránt határozott rokonszenv tapasztalható. E közeledést követeli Jugoszlávia és Magyarország jól felfogott érdeke egyaránt.“

Ugyancsak Ivies professzor „A szerb-magyar együttműködés első úttörője“ címmel a szabadkai népegyetemen előadást tartott Thököly Száváról. Az előadáson Thököly életét és munkásságát ismertette. Megemlítette, hogy a szerb Matica-ra, a budapesti Thököliánumra hagyományozott összegeken kívül jelentős pénzt juttatott a debreceni kollégium céljaira is. Ivies tanár szerint a szerb-magyar együttműködés híveként ismerték Thökölyt, aki a magyarok és szerbek összefogását, különösképpen az egyre erőszakosabb osztrák kényszeruralommal szemben szorgalmazta.

A Magyar Szemle januári számában már beszámoltunk 8—10 újonnan alapított délvidéki magyar közművelődési egyesületről. A jugoszláviai magyar művelődés e fontos őrhelyeinek száma azóta ismét jónéhánnyal szaporodott. Csantavéren a többszáz főnyi taggal megalakult magyar közművelődési egyesület mellett újjáalakult a felosztatott magyar gazdakör is. Mindkét egyesület ifjúsági szakosztályt is létesített. Ugyancsak magyar közművelődési egyesület alakult Nagyikindán, Telecskán, Szilágyin, Adán, Horgoson, Bácskossuthfalván, Pacséron, Nagyzerzsébetlakon és Veprődön. A régebbi magyar kulturális egyesületeken kívül mintegy húszra tehető az új alapítású egyesületek száma, amelyek közül nem egy könyvtárral, olvasótermekkel és színdarabok bemutatására alkalmas pódiumokkal rendelkezik.

Újvidék a jugoszláviai magyar művelődés terén vezetőszerpét igyekszik biztosítani azáltal, hogy a helyi közművelődési egyesületek, mint a nagymúltú Polgári Magyar Kaszinó és a Református Magyar Olvasókör, együttes kultúrprogramot dolgoztak ki az 1937. évre. Eszerint a két kultúrkör közművelődési bizottsága elhatározta, hogy a vajdasági irodalom nagyobb mértékben való felkarolására 24 irodalmi estet rendez. A képzőművészet ügyének fellendítésére a vajdasági festők, szobrászok és kerámikusok munkáiból több kiállítást rendez, amelyre a város minden rétegét nemzetiségre való tekintet nélkül meghívják. De módot keres a két közművelődési egyesület arra is, hogy a kiállított művek értékesítését is megszervezze és a közismerten rossz anyagi viszonyok között élő bácskai magyar képzőművészeket anyagilag is megsegítse. A Polgári Magyar Kaszinó rendszeres kamarajátékokkal a

magyar színjátszás helyettesítésére alakult műkedvelő gárdákat is munkába állítja. A Református Olvasókör pedig különösen zenés színjátékok bemutatását fogja szorgalmazni. Evégből az év folyamán hat színmű bemutatását határozta el. A zenei élet fejlesztésére 12 magyar dalegyesületet hívnak meg és országos magyar dalosversenyt rendeznek. Zenei ismeretterjesztő előadások kíséretében több hangversenyt is tartanak. A népművelés érdekében iskolán kívüli oktatótanfolyamokat szervez a két egyesület. Házi ipari kiállításokat rendeznek és ipari tanfolyamokat tartanak, amelyeket mozgó működésre állítanak be oly módon, hogy kívánság szerint a szakoktatók más helységeken is megtarthassák kurzusaikat, ha kellő számú jelentkező van. Végül mind az újvidéki Református Olvasókör, mind pedig a Polgári Magyar Kaszinó a helyi szegények szociális támogatását is a kezébe veszi. Majd meglátjuk, mi valósulhat meg e szép tervekből.

A jugoszláviai magyar kisebbség népegészségi helyzetéről folytatásos cikkeket közöl Tóth-Bagi István, az újvidéki Reggeli Újságban. E közlemények a magyarság számának tetemes csökkenéséről, a halálozások emelkedéséről és a jugoszláviai magyarság soraiban dúló tüdővész terjedéséről számolnak be. Csak példaképpen említjük itt meg, hogy (a laphoz minden év elején befutó adatgyűjtés szerint) a kb. 12 ezer tiszta magyar lakost számláló Csantavér község lakosságának 75%-a tüdővéstől fertőzött. Ha a magyarság sorait ritkító kór és egyéb szociális bajok ilyen hatalmas elterjedését kell szomorúan számbavennünk, annál figyelemreméltóbb a jugoszláviai magyar nemzetközösség egészségügyi viszonyáról az újvidéki Református Olvasókör elnöke, dr. Szili Jenő jan. 21. -i előadása.

Dr. Szili Jenő a fenti viszonyok teljes ismeretében előadása során kijelentette, hogy a jugoszláviai magyarság egészségügyi helyzete nagyon rossz. Ennek okát az anyagi elszegényedésben és a felvilágosodás hiányában állapította meg. A csecsemőhalandóság a magyarság körében olyan nagy, hogy az újszülöttek 50%-a az első napokban, 25%-a pedig a 3—4. életéve előtt meghal. Az anyák csecsemőgondozásban való járatlansága is nagyban emeli a gyermekhalandóság százalékát. Hogy a korszerű csecsemőgondozás milyen ismeretlen a délvidéki magyarság körében, példákat hozott fel a szellőzetlen lakásokról, a csecsemőknek pálinkáskenyérrel, máklevés cukorral és egyéb hódító szirupokkal való táplálásáról. Gyermekbetegség esetén a délvidéki magyar csak a legkritább esetben fordul orvoshoz.

A magyar nép létébe vágó népegészségügyi kérdés megoldására dr. Szili Jenő az egészségügyi szövetkezetek sürgős megszervezését tanácsolta, amelyeknek fenntartási költségei sem elbírhatatlanok és főleg fiatal anyáknak és leányoknak tartandó gyermeknevelési kurzusokkal lennének egybekötve. A nagy érdeklődéssel hallgatott előadáson dr. Wüst János német egészségügyi igazgató szólott a kérdéshez és a jugoszláviai németiség sorában már régóta honos népegészségi szövetkezetek megvalósítását tanácsolta a jugoszláviai magyarságnak is. Hivatkozottá németiség eme szervezetének pompás fejlettségére és arra, hogy csupán a Vajdaságban 45.000 működő tagot számlál e szövetkezet és a legkisebb községekben is felállította szervezeteit.

Dr. Kirilovics Demeter újvidéki szerb történetíró „A magyarok asszimilációs sikerei“ címmel egy könyvecskét adott ki a délvidéki szlávoknak a magyar uralom alatt történt elmagyarosításáról. Az Apponyi-féle iskola-törvény — mondja a szerző — elnemzetlenítő rendelkezései ellenére is valójában csak a nemzetiségek öntudatra ébredését és összefogását eredményezte. Nagyobb mértékben a római katolikus egyház szolgálta a magyarosítást. Ezután egész sor bácskai és bánáti szláv családnevet sorol fel, amelynek viselői szláv nevük ellenére ma is magyaroknak vallják magukat. A kérdés most — folytatja Kirilovics —, hogyan lehet ezeket a volt szlávokat

visszaszerezni a szlávság részére. Dr. Kirilovics a következőket javasolja: i. a renegátok magyartalanítását már az iskolában kell elkezdni. Ezért minden szláv eredetű gyermeket — tekintet nélkül szüleik nemzeti érzéseire — jugoszláv iskolába kell járatni. 2. A róm. kat. egyház, amely Magyarországon a szlávok magyarosításán dolgozott, most nemzeti papságán keresztül magyartalanítsa őket. 3. A Szokol, Narodna Obrana, a szerb és a szlovák Matica, valamint más nacionalista egyesületek a megállapított terv szerint egyenként szerezzék vissza a renegátakat.

Lényegében ezt mondja a tanár könyve. De ennél is érdekesebb az a reflexió, amelyet a műhöz Soksics József, a szabadkai Névén című lap szerkesztője és a magyarnyelvű Napló című vajdasági lap belső munkatársa fűzött. A cikkből idézzük: „Az asszimiláció helyzete a Vajdaságban nem kielégítő. Feltétlenül szükséges egy jól szerkesztett jugoszláv lap, amelynek Szabadkán kellene megjelennie, hogy a jugoszláv eszmét a Vajdaság északi részén propagálhassa. Szabadkának és Zombornak állandó szerb színházra volna szüksége, mert nem szabad túrni, hogy e két város, de főleg Szabadka, ez a fontos határmenti gócpont ne szívjon magába jugoszláv kultúrát. Ha sikerül Szabadka magyarosítása, akkor sikerült a magyar revíziós propaganda, mert Szabadka alatt 50—60 km-re már magyar telepek vannak. A Szokoloknak arra kell törekedniük, hogy soraikba minél több nem-szlávot, különösen renegátot vegyenek fel, akiket asszimilálni kell. Ez a szokolszervezeteknek, a jugoszláv nemzeti eszme hősies hordozóinak szent feladata. De a szláv többséggel rendelkező többi egyesületnek is ugyanezt kell tennie. Nem szabad tiszta szláv egyesületeket létesíteni, mert ennek reakciójaként tiszta magyar egyesületek alakulhatnak. Egyesületeinknek minden községben báb-színházakat kell létesíteniök gyermekeink részére, mert a renegátok asszimilációját már a legifjabb korban kell elkezdni. Államunknak jól felfogott érdekében engedélyt kell adnia a jugoszláviai magyar színtársulat megalakítására. Ez pedig azért szükséges, mivel a Vajdaságban ma 100-nál több magyar műkedvelőgárda működik, amely műkedvelő társulatokban különböző színdarabok bemutatására ezernél több különböző társadalmi osztályhoz tartozó fiatalember és leány játszik. A színdarabok bemutatásánál ezek a magyar kultúra aktív tényezőivé váltak, de ezenfelül egy magasabb eszme érdekében együttműködve, közelednek egymáshoz a különböző osztályokhoz tartozók és ezáltal külön magyar demokrácia fejlődik ki a Vajdaságban. Mi magunk tüntetjük el azt az ellentétet, amely a feudális Magyarországon még ma is fennáll urak, iparosok, földművesek és bérmunkások között. Mi magunk kovácsoljuk a vajdasági magyarság egységét, mert az illetékes államférfiak közül senki sem akarja ezt a kérdést tanulmányozni.“ Eddig a Kirilovics Demeter könyvéről írott cikk, amely talán az ismertetett műnél is több figyelmet érdemel, mert súlyos „gyakorlati tanácsai“ nem közömbösek a vajdasági magyarságra nézve.

A jugoszláv írók budapesti estje után most a magyar Kulturális Egyesületek Országos Szövetsége a vajdasági magyar írók magyarhoni irodalmi körútját rendezte meg. A Budapesten március 5-én kezdődött irodalmi körút főbb állomásai: Szeged, Debrecen, Pécs, Szombathely, Nyíregyháza és Nagykanizsa voltak, ahová Jugoszláviából Börcsök Erzsébet, Borsody Lajos, dr. Farkas Geiza és Cziráky Imre érkeztek dr. Várady Imre, a délvidéki magyarság vezetőjével. A Jugoszláviából elszármazott írók közül pedig Csuka Zoltán és Fekete Lajos vettek részt az irodalmi körúton. Ennek az irodalmi demonstrációnak mélységes értelme főleg abban van, hogy a sorsfordulat óta elsőkben adták meg a módot jugoszláviai magyar íróknak a magyarhoni közönség előtt való szereplésre.